

*Ігор Сергійович Окунєв,
докторант Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук
ORCID: 0009-0001-8133-1797*

ОБ'ЄКТИ ПРАВОВІДНОСИН НЕДІЙСНОСТІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Постановка проблеми. У загальній теорії права правовідносини зазвичай розглядаються як основна форма реалізації правових норм, а їхня структура визначається як системна єдність суб'єктів, змісту та об'єкта. Серед зазначених елементів особливе концептуальне значення надається об'єкту, оскільки саме через нього встановлюється спрямованість правового регулювання, визначається соціальна значущість явищ, на які спрямована дія права, а також розкривається функціональне призначення інших складових правовідносин. У зв'язку з цим аналіз природи об'єкта правовідносин постає важливою умовою для формування цілісної теорії правовідносин.

Попри велику кількість наукових підходів до осмислення об'єкта правовідносин у теорії права досі відсутня єдність щодо його характерних ознак та змісту. У різноманітних підходах об'єкт правовідносин може розглядатися як суспільні відносини, матеріальні чи нематеріальні блага, поведінка суб'єктів, результати їхньої діяльності або навіть як сам зміст правовідносин. Така варіативність у методологічних підходах вказує як на складність самої категорії об'єкта правовідносин, так і на необхідність подальшого вдосконалення та конкретизації теорії правовідносин.

Наведена проблематика набуває особливого значення при дослідженні правовідносин недійсності як різновиду охоронних правовідносин. Недійсність у праві можна охарактеризувати як спосіб реагування правової системи на недотримання вимог закону, функцію відновлення порушеної нормативної рівноваги та сприяння збереженню цілісності правопорядку. Втім, питання про те, що саме є об'єктом таких охоронних правовідносин, є ще недостатньо розробленим у теоретичному аспекті.

Дослідження об'єкта правовідносин у контексті недійсності у праві дає змогу глибше встановити сутність цієї правової категорії та її особливості, що є важливим для функціонування охоронного механізму права, визначення меж юридичного впливу та способів відновлення правопорядку.

Отже, такий аналіз є актуальним через необхідність переосмислення поняття об'єкта правовідносин у загальній теорії права в контексті недійсності, формування цілісних теорій правовідносин та недійсності у правовій системі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій дає змогу зробити висновок, що проблема визначення об'єкта правовідносин є однією з традиційних тем у теорії права, що активно розглядається у науковій літературі. Значний внесок у її вивчення зробили такі вчені, як В. Єрмоленко, О. Зайчук, М. Козюбра, А. Колодій, В. Копейчиков, Н. Оніщенко, О. Скакун та інші вчені. Ці вчені визначили різні підходи до сутності та структури об'єкта правовідносин. Проте питання об'єктів правовідносин у контексті їх недійсності залишається недостатньо вивченим і потребує додаткового теоретико-правового аналізу.

Мета статті. Мета цієї статті полягає у проведенні теоретико-правового аналізу об'єктів правовідносин недійсності та визначення їх сутності і специфічних характеристик.

Основні результати дослідження. Будь-які правовідносини є складною системою взаємозалежних елементів, що потребують вивчення з використанням системного підходу. Такий підхід охоплює сукупність методологічних підходів, прийомів і принципів вивчення та конструювання держави і права багатьох державно-правових явищ як систем. В аспекті предмета дослідження це дає змогу визначити природу та особливості взаємодії елементів правовідносин, з'ясувати їхнє функціональне значення і ефективність [1, с. 38].

Під терміном «об'єкт» зазвичай розуміються явище, предмет, особа, на які спрямована певна діяльність, увага [2, с. 392]. Об'єкт у філософії – це категорія, що позначає будь-яку дійсну чи уявну, уречевлену чи ідеальну реальність, яка розглядається як щось зовнішнє стосовно людини та її свідомості і яка стає предметом теоретичної та практичної діяльності суб'єкта. Об'єкт зазнає цілеспрямованого чи мимовільного діяння з боку суб'єкта, у результаті чого освоюється – перетворюється, пізнається, конструюється і пристосовується до потреб людини та суспільства. Особливою відмінністю об'єкта є те, що він конститується в процесі предметної діяльності людини. Тому будь-яка реальність актуалізується як об'єкт лише щодо суб'єкта. Об'єкти умовно поділяються за певними ознаками (за субстанційною основою та способами побудови – матеріальні та ідеалізовані; за способами виокремлення та подання в системі знання – емпіричні та теоретичні; за способом побудови та рівнем віддаленості від реальної дійсності – конкретні та абстрактні та ін.). При цьому, залежно від ступеня узагальнення, абстрагування та ідеалізації утворюються різні рівні об'єктів [3, с. 438, 439].

Перенесення філософських концепцій у сферу юридичної науки потребує детального вивчення специфіки об'єкта правовідносин, який виступає унікальною формою соціальних зв'язків. З огляду на це, в юридичній науці визначення об'єкта правовідносин залишається актуальним і викликає наукові дискусії.

У сучасних дослідженнях справедливо зазначається, що правова доктрина не встановила єдиного визначення категорії об'єкта права та правовідносин. Це спричиняє різні тлумачення поняття, яке може охоплювати як матеріальні явища та елементи реального світу, так і певні аспекти людської поведінки. Водночас такі розбіжності у підходах стимулюють розвиток численних теоретичних концепцій. Загалом у юридичній науці виокремлюються два основні напрями трактування цієї проблеми: моністичний і плюралістичний, що описані нижче [4, с. 52–54; 5, с. 58–61; 6, с. 110; 7, с. 74–77].

Моністичний підхід базується на ідеї існування одного цілісного об'єкта, який визначає правове регулювання та побудову правовідносин. Згідно з етимологією поняття об'єкт правовідносин розглядається як цілісне, неподільне правове явище. Проте цей підхід включає різноманітні інтерпретації, в яких пояснюється природа об'єкта та спосіб його взаємодії зі змістом правовідносин.

Плюралістичний підхід, навпаки, визнає існування множинності об'єктів у межах права, правовідносин та суб'єктивних прав. Його прихильники стверджують, що існує багато форм і проявів цих об'єктів. У контексті моністичного підходу ключовими концепціями стали теорії об'єкта-поведінки та об'єкта-речей.

Теорія об'єкта-поведінки ототожнює об'єкт правовідносин із діями зобов'язаної особи. Цей підхід базується на тому, що зміст правовідносин полягає у взаємозв'язку прав та обов'язків сторін, а сам об'єкт матеріалізується через конкретні дії чи діяльність, спрямовані на реалізацію прав та виконання відповідних обов'язків.

У рамках цієї теорії також зазначається розмежування між об'єктом і предметом правовідносин. Наприклад, якщо об'єкт асоціюється лише з поведінкою учасників, то предметом можуть виступати матеріальні речі, інтелектуальні надбання або нематеріальні блага, щодо яких вчиняються певні дії. Предметом вважають також саму дію як окремих елемент.

Інша концепція моністичного підходу – це теорія об'єкта-речі, згідно з якою як об'єкти правовідносин розглядаються матеріальні чи інші об'єктивовані блага, щодо яких спрямована поведінка суб'єктів права. До таких благ належать як матеріальні речі, так і результати творчої діяльності в об'єктивованій формі.

Поведінка сторін у цьому разі розглядається через призму змісту правовідносин, тоді як благо стає їхнім об'єктом. Проте ця теорія стверджує, що за відсутності чітко окресленого матеріального чи іншого об'єкта ці правовідносини можуть класифікуватися як безоб'єктні. Головним недоліком цієї концепції є звуження набору потенційних об'єктів до речей, що не враховує різноманітності благ і явищ у реальному житті. У загальній теорії права та галузевих юридичних доктринах слушно наголошується на тому, що без об'єкта правовідносини неможливі. У наукових працях також слушно акцентується увага на ролі об'єкта як необхідної складової структури правових відносин.

Серед сучасних проявів моністичного підходу в теорії права можна виокремити кілька оновлених концепцій. У цих наукових дослідженнях висловлюється ідея, що єдиним (консолідованим)

об'єктом правовідносин можуть бути воля та свідомість зобов'язаної особи. У межах такого підходу внутрішні психічні процеси суб'єкта, які впливають на його поведінку, розглядаються як ключовий елемент об'єктної структури правовідносин.

До сучасних трактувань моністичного підходу також належить концепція, згідно з якою єдиним об'єктом права є правовий режим. Відповідно до цієї точки зору, у структурі правовідносин варто розмежовувати два аспекти: поведінку суб'єктів у процесі їхньої взаємодії та їхні дії, спрямовані на певне матеріальне благо. Тож взаємна поведінка учасників утворює зміст правовідносин, тоді як їх поведінка, спрямована на відповідне благо, становить об'єкт цих правовідносин.

У ширшому теоретичному контексті моністичні концепції об'єкта правовідносин часто пов'язуються із переважанням публічно-правового підходу до правового регулювання. У межах цієї моделі ключова роль відводиться державі як організатору правопорядку, що спрямовує правила на впорядкування поведінки суб'єктів та узгодження їхньої діяльності з існуючими нормативними приписами.

Такий підхід акцентує увагу на забезпеченні дотримання правового порядку через чітке регулювання взаємодії суб'єктів. Зазначені концепції відображають прагнення звести природу об'єкта правовідносин до однієї домінуючої характеристики. Однак складність і багатовимірність правових зв'язків стали поштовхом для розвитку іншого напрямку теоретичних пошуків – плюралістичного підходу.

Поряд із моністичними концепціями в юридичній науці значного поширення набули плюралістичні теорії об'єкта правовідносин, що визнають їх складну, багаторівневу структуру. Однією з таких теорій є концепція дворівневої будови об'єкта, яка інтерпретує правовідносини як такі, що включають два взаємозв'язані рівні. Перший рівень характеризується поведінкою зобов'язаної особи, яка виступає об'єктом прав. Другий рівень визначається речами чи благами, на які спрямована ця поведінка, і вони розглядаються як об'єкт другого рівня.

У межах близького підходу здійснюється диференціація між юридичним і матеріальним об'єктами зобов'язання. Юридичний об'єкт визначається через поведінку зобов'язаної особи, що є характерною ознакою будь-якого правовідношення. Матеріальний об'єкт, натомість, охоплює речі чи інші блага, які не завжди присутні в окремих видах зобов'язань, наприклад, у відносинах, пов'язаних із виконанням робіт або наданням послуг.

Існує також теоретична позиція, згідно з якою норми права та правовідносини мають спільний загальний об'єкт – фактичні суспільні відносини, тоді як речі й інші матеріальні блага розглядаються як окремий прояв цього об'єкта, тобто вони виступають предметом правовідносин або їхнім спеціальним об'єктом.

У контексті плюралістичного підходу пропонується також більш широке трактування об'єкта правовідносин, яке охоплює сукупність явищ зовнішнього світу, що здатні задовольняти інтереси уповноважених суб'єктів. До таких об'єктів можна віднести матеріальні речі, результати інтелектуальної діяльності, різного роду послуги, а також немайнові особисті блага, заради яких здійснюється реалізація суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків учасниками правовідносин.

Отже, дослідження різних наукових підходів дає підстави для висновку про відсутність універсального підходу до визначення об'єкта правовідносин.

Аналіз існуючих доктринальних поглядів дає змогу зробити висновок, що об'єкт правовідносин у сучасній правовій теорії розглядається як складне правове явище, яке набуває різних форм залежно від характеру правового зв'язку, його змісту та спрямованості поведінки суб'єктів. У цьому контексті цілком логічно постає думка О. Зайчука і Н. Оніщенко, які зазначають, що множинність підходів до визначення об'єкта правовідносин є наслідком складності цього правового феномену, а висловлені в доктрині позиції, попри їх відмінності, нерідко мають взаємодоповнювальний характер і спрямовані на формування більш повного теоретичного розуміння цієї категорії [8, с. 445].

Для дослідження правовідносин, пов'язаних із недійсністю, найбільш обґрунтованим та ефективним виявляється плюралістичний підхід. Він дає змогу врахувати багатогранність правових явищ, здатність яких спричиняти юридичні наслідки може бути предметом аналізу.

Врахування багатоманітності можливих об'єктів виступає необхідною передумовою для всебічного дослідження окремих видів правовідносин. У цьому контексті питання класифікації об'єктів

правовідносин набуває особливо важливого значення у межах теорії права, оскільки воно сприяє систематизації їх різноманітних форм та проявів.

У наукових публікаціях наголошується, що завдання теорії держави і права не полягає у створенні вичерпного переліку об'єктів правовідносин для всіх галузей права. Її метою є розробка узагальненої класифікації таких об'єктів, яка враховує результати досліджень, проведених у межах спеціалізованих юридичних дисциплін. У рамках цього підходу пропонується розподіл об'єктів правовідносин на основні групи, що включають предмети (матеріальні блага), предмети (нематеріальні блага), непередмети (матеріальні блага), а також дії та їх результати [9, с. 8–9].

Такий підхід дає змогу формувати методологічно структуроване бачення об'єктів правовідносин для подальшого їх вивчення і регулювання.

Зазначається, що запропонована класифікація має узагальнювальний характер, сприяючи охопленню практично всіх можливих об'єктів правовідносин. До першої групи включають матеріальні об'єкти, тобто речі, які характеризуються фізичними властивостями, просторовими межами та споживчою цінністю.

Друга група охоплює об'єкти, які не є матеріальними благами у їхньому традиційному розумінні, але мають юридичне значення, наприклад, різноманітні документи (паспорт, посвідчення, диплом тощо).

Третя група включає результати інтелектуальної та духовної творчості, що можуть набувати матеріалізованої форми та мати економічну цінність (наукові, літературні й художні твори, які є продуктом інтелектуальної діяльності).

До четвертої групи відносять особисті немайнові блага, такі як ім'я, честь, гідність, ділова репутація та інші духовні цінності, що мають індивідуальний характер.

Окрему п'яту групу становлять дії чи бездіяльність (діяння) суб'єктів права та їхні наслідки, які можуть виступати як самостійні об'єкти правового регулювання [9, с. 8–9].

Водночас теоретичні підходи, розроблені в науковій літературі, здебільшого стосуються правовідносин регулятивного характеру. Натомість об'єкт охоронних правовідносин, що виникають у зв'язку з порушенням правових норм і необхідністю відновлення правового порядку, досліджено значно менш глибоко. До таких правовідносин належать також і правовідносини, пов'язані з недійсністю.

У цьому контексті важливим стає визначення об'єкта правовідносин недійсності, оскільки вони формуються на основі оцінки певних правових явищ щодо їхньої відповідності вимогам закону.

Дослідження цього об'єкта потребує врахування як загальнотеоретичних підходів до об'єкта правовідносин, так і специфічних особливостей тих правових явищ, щодо яких виникають питання про їх недійсність. Спираючись на засади загальної теорії правовідносин, доцільно обрати плюралістичний підхід як методологічну основу для вивчення об'єкта правовідносин недійсності. Цей підхід найкраще відображає складність і багатовимірність правових явищ, що можуть виступати об'єктами таких правовідносин.

Отже, визначення об'єкта правовідносин недійсності передбачає уточнення того, на що саме спрямований охоронний вплив права. Вирішення цієї проблеми має ключове значення як для створення цілісної теорії недійсності в праві, так і для окреслення ролі таких правовідносин у механізмі правового регулювання.

У теорії права загальноприйнятим є положення, згідно з яким дія права виражається у досягненні соціально значущих цілей, закладених у правових нормах. Рівень реалізації цих цілей визначає ефективність правового регулювання, тобто здатність права забезпечувати досягнення передбачених результатів у вигляді виникнення, зміни чи припинення прав та обов'язків суб'єктів. У цьому аспекті важливим є виокремлення правового ефекту, який доцільно розуміти як юридичний результат впливу певного правового явища.

У доктрині права та українському законодавстві недійсність розглядається як окрема правова категорія зі специфічними ознаками. Вона проявляється у різних формах і типах, охоплює лише певні правові явища та елементи правової системи (наприклад, правові акти, документи чи результати виборів), і може впливати на статус суб'єктів права, їх права та обов'язки, а також на дійсність (чинність) правових актів. Недійсність встановлюється на основі законодавства за критеріями, визначеними юридичною наукою та судовою практикою, і зазвичай пов'язана з недотри-

манням конкретних правових норм. Головною ознакою недійсності є відсутність здатності певного правового явища викликати належні юридичні наслідки (виникнення, зміну або припинення відповідних прав чи обов'язків) через його невідповідність установленим нормативним вимогам.

Зазвичай поняття недійсності означає відсутність юридичних наслідків у певного правового явища, за винятком тих, що стосуються самої недійсності. Такі наслідки можуть спричиняти повернення сторін до стану, який існував до виникнення недійсного явища, компенсацію майнової та/або моральної шкоди, а також застосування інших спеціальних наслідків, передбачених законом.

У зв'язку з цим правовідносини недійсності спрямовані на встановлення нездатності певних правових явищ зумовлювати правові наслідки, викликати правові ефекти, які повинні були настати (виникнення, зміну або припинення прав та обов'язків / правовідносин), через невідповідність цих явищ установленим нормативним вимогам.

Висновки. На підставі наведених теоретичних положень можна зробити такі висновки.

У теоретичній площині правовідносини недійсності варто розглядати як специфічний різновид охоронних правовідносин, що поєднує загальні риси правовідносин як юридичної категорії та особливі характеристики, пов'язані з дією механізму правового регулювання, спрямованого на усунення невідповідності закону окремих правових явищ або результатів діяльності учасників цих відносин. Як і будь-які інші правовідносини, правовідносини недійсності мають структурну будову, що включає взаємопов'язані компоненти – суб'єктів, об'єкт і зміст. Ці елементи знаходяться у взаємозв'язку та взаємодії, утворюючи відносно цілісну систему, в рамках якої реалізуються юридичні права та обов'язки учасників.

Правовідносини недійсності мають свої характерні особливості. Зазвичай вони виникають через невідповідність певних правових явищ або результатів діяльності учасників правовідносин вимогам закону. У цьому контексті правовідносини недійсності виконують роль правового інструменту, що дає змогу правовій системі реагувати на такі порушення, а також усувати (нейтралізувати) їх правові наслідки.

У дослідженні правовідносин, пов'язаних із недійсністю, слід враховувати, що такі правовідносини мають свій специфічний об'єкт. Ця специфіка визначається особливостями інституту недійсності та природою правових явищ, щодо яких порушується питання про їхню відповідність нормативним вимогам. При цьому об'єкт правовідносин недійсності тісно пов'язаний із об'єктом тих правовідносин, у межах яких виникла відповідна правова ситуація або сформувався результат дій учасників цих відносин.

Кожне конкретне правовідношення, пов'язане з недійсністю, має характерні риси, які визначаються його специфічним об'єктом, унікальним змістом і чітко встановленим суб'єктним складом. Завдяки структурним і функціональним зв'язкам між визначальними елементами, а також динамічному характеру їх розвитку, який у випадку юрисдикційного застосування інституту недійсності реалізується у процесуальній формі, ці правовідносини набувають системного характеру.

Об'єктом правовідносин недійсності є не саме правове явище у його сутності, а його правовий ефект (дійсності, чинності, юридичної сили), тобто здатність викликати юридичні наслідки у вигляді виникнення, зміни або припинення суб'єктивних прав і обов'язків.

Правовий ефект у цьому контексті слід розуміти як юридичний результат дії певного правового явища, що проявляється у виникненні, зміні або припиненні прав та обов'язків суб'єктів. Якщо відповідне правове явище не здатне викликати такий результат через невідповідність вимогам права, воно визнається недійсним.

Об'єктом правовідносин недійсності можуть виступати правові ефекти певних правових явищ, у тому числі тих, що опосередковують виникнення, зміну, припинення прав та обов'язків щодо матеріальних та нематеріальних благ.

До таких правових явищ належать насамперед юридичні акти (зокрема, акти законодавства, договори та інші правочини, акти органів публічної влади, акти органів підприємств, установ, організацій, адміністративні акти, судові рішення), інформація та ін.

Правовідносини, пов'язані з недійсністю, спрямовані на встановлення наявності або відсутності спроможності конкретних правових явищ створювати юридичні наслідки, а також на усунення правових наслідків, що виникли внаслідок порушення нормативних вимог. У наведеному

контексті об'єктом таких правовідносин слід розглядати правовий ефект зазначених явищ, що дає можливість інтегрувати різні аспекти інституту недійсності в межах єдиної теоретико-правової концепції.

Правовідносини недійсності спрямовані на забезпечення узгодженості правового регулювання, яке досягається шляхом усунення чи нейтралізації юридичних наслідків правових явищ, що не відповідають нормам законодавства.

Список використаних джерел

1. Лук'янова Г. Ю. Методологічні основи дослідження права у сучасній юридичній науці. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2011. Випуск 4. С. 33–43.
2. Новий тлумачний словник української мови: 42 000 слів: у 4 т. / уклад.: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. Київ: Аконт, 2008. Т. 2: Ж-ОБД. 926 с.
3. *Філософський енциклопедичний словник* / наук. ред.: Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук. Київ: Абрис, 2002. 751 с.
4. Ходико Ю. Співвідношення об'єкта цивільних правовідносин (прав) та об'єкта цивільно-правового договору. *Юридична Україна*. 2009. № 3. С. 52–57.
5. Баранов О. А. Об'єкт правовідносин в інформаційному праві. *Інформація і право*. 2013. № 3(9). С. 58–64.
6. Біленька Д. О. Об'єкт інформаційних правовідносин, що регулюються адміністративним правом України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2013. Вип. 22. Том 2. Ч. 1. С. 109–112.
7. Цимбалюк О. В. Об'єктні складові в інформаційній сфері та їх відображення у нормативно-правових актах України. *Правова інформатика*. 2015. № 1(45). С. 74–81.
8. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник; за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
9. Мельник О. Г. Поняття та види об'єктів правових відносин у сфері реалізації судової влади. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 4. С. 5–10.

Reference

1. Luk'yanova G. Yu. Metodologichni osnovi doslidzhennya prava u suchasnij yuridichnij nauci. *Naukovij visnik Lvivskogo derzhavnogo universitetu vnutrishnih sprav*. Seriya yuridichna. 2011. Vipusk 4. S. 33–43 (in Ukr.).
2. Novij tлумachnij slovník ukrayinskoyi movi: 42 000 sliv: u 4 t. / uklad.: V. V. Yaremenko, O. M. Slipushko. Kiyiv: Akonit, 2008. T. 2: Zh-OB D. 926 s. (in Ukr.).
3. Filosofskij enciklopedichnij slovník / nauk. red.: L. V. Ozadovska, N. P. Polishuk. Kiyiv: Abris, 2002. 751 s. (in Ukr.).
4. Hodiko Yu. Spivvidnoshennya ob'yekta civilnih pravovidnosin (prav) ta ob'yekta civilno-pravovogo dogovoru. *Yuridichna Ukrayina*. 2009. № 3. S. 52–57 (in Ukr.).
5. Baranov O. A. Ob'yekt pravovidnosin v informacijnomu pravi. *Informaciya i pravo*. 2013. № 3(9). S. 58–64 (in Ukr.).
6. Bilenska D. O. Ob'yekt informacijnih pravovidnosin, sho reguluyutsya administrativnim pravom Ukrayini. *Naukovij visnik Uzhgorodskogo Nacionalnogo universitetu*. Seriya Pravo. 2013. Vip. 22. Tom 2. Ch. 1. S. 109–112 (in Ukr.).
7. Cimbalyuk O. V. Ob'yektni skladovi v informacijnij sferi ta yih vidobrazhennya u normativno-pravovih aktah Ukrayini. *Pravova informatika*. 2015. № 1(45). S. 74–81 (in Ukr.).
8. Teoriya derzhavi i prava. Akademichnij kurs: pidruchnik; za red. Zajchuka O. V., Onishenko N. M. Kyiv: Yurinkom Inter, 2008. 688 s. (in Ukr.).
9. Melnik O. G. Ponyattya ta vidi ob'yektiv pravovih vidnosin u sferi realizaciyi sudovoyi vladi. *Naukovi zapiski Institutu zakonodavstva Verhovnoyi Radi Ukrayini*. 2013. № 4. S. 5–10 (in Ukr.).

Окунев І. С. Об'єкти правовідносин недійсності: теоретико-правовий аналіз

У статті проведено теоретико-правовий аналіз об'єктів правовідносин недійсності як різновиду охоронних правовідносин у правовій системі. Розглянуто основні наукові підходи до визначення об'єкта правовідносин у загальній теорії права, зокрема, моністичні та плюралістичні концепції. Обґрунтовано доцільність застосування плюралістичного підходу до дослідження об'єкта правовідносин недійсності, враховуючи складний і багатовимірний характер правових явищ, оцінка відповідності яких нормативним вимогам потребує застосування такого підходу. Установлено, що специфіка таких правовідносин полягає в оцінці здат-

ності правових явищ спричиняти передбачені законом юридичні наслідки. На основі дослідження зроблено висновок, що об'єктом правовідносин недійсності можуть бути правові ефекти дійсності (чинності, юридичної сили) правових явищ, які зумовлюють виникнення, зміну або припинення прав і обов'язків. Доведено, що правовідносини недійсності мають на меті усунення чи нівелювання юридичних наслідків явищ, які не відповідають вимогам законодавства, що є необхідним для забезпечення ефективності та узгодженості правового регулювання.

Ключові слова: правовідносини, об'єкт правовідносин, недійсність, охоронні правовідносини, правовідносини недійсності, об'єкт правовідносин недійсності.

Okuniev I. S. The Objects of Legal Relations of Invalidity: A Theoretical and Legal Analysis

The article provides a theoretical and legal analysis of the objects of invalidity legal relations as a specific type of protective legal relations within the legal system. The study examines the main doctrinal approaches to defining the object of legal relations in the general theory of law, including monistic and pluralistic concepts. Particular attention is paid to the theories of the object-as-behavior and object-as-thing, as well as to modern theoretical interpretations that associate the object of legal relations with the legal regime of certain phenomena or with the behavior of legal subjects.

The paper substantiates the methodological relevance of the pluralistic approach to the study of the objects of invalidity legal relations. This approach allows taking into account the complex and multidimensional nature of legal phenomena whose validity may be challenged due to non-compliance with legal requirements. The research emphasizes that invalidity in law functions as a mechanism of legal response to violations of normative rules and serves as a means of restoring legal order and maintaining the integrity of the legal system.

It is argued that the specificity of invalidity legal relations lies in their focus on assessing the ability of certain legal phenomena to produce legally prescribed consequences. The central role in such relations belongs to the legal effect, understood as the legal result of the operation of a particular legal phenomenon. Invalidity reflects the incapacity of certain legal acts or other legal phenomena to generate the legal effects they were intended to produce, such as the creation, modification, or termination of rights and obligations.

The study concludes that the objects of invalidity legal relations may include the legal effects related to the validity, legal force, and effectiveness of various legal phenomena, including legislative acts, contracts and other transactions, acts of public authorities, corporate acts, administrative acts, judicial decisions, and other legally significant phenomena. These relations aim to eliminate or neutralize the legal consequences of phenomena that contradict legal norms and thereby ensure coherence and effectiveness of legal regulation.

Keywords: legal relations, object of legal relations, invalidity, protective legal relations, invalidity legal relations, object of invalidity legal relations.

DOI: 10.33663/2524-017X-2026-17-391-397

Дата першого надходження рукопису до видання: 10.03.2026

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 09.04.2026

Дата публікації: 30.04.2026